

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

ZAMONAVIY PEDAGOGIK KONSEPSIYALARDA INSONPARVARLIK TAMOYILINING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Ermuxamedov Abdullajon Akbarjon o'g'li

Qo'qon universiteti, Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqola zamonaviy ta'lim sharoitida insonparvarlik tamoyilining o'zgaruvchan rolini va fundamental ahamiyatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi insonparvarlik pedagogikasining klassik nazariy asoslarini (K. Rogers, A. Maslow asarlari) zamonaviy pedagogik konsepsiyalar, jumladan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy-hissiy o'qitish (SEL) va raqamli pedagogika bilan integratsiyalashuvini har tomonlama o'rganishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifat tahlili va tizimli adabiyotlar sharhiga (Systematic Literature Review - SLR) asoslanadi, bunda gumanistik pedagogikaning nazariy evolyutsiyasi va uning amaliy joriy etilishi bo'yicha mavjud ilmiy manbalar chuqur tahlil qilinadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik tamoyili endilikda shunchaki "yumshoq ko'nikmalar" to'plami emas, balki XXI asrning murakkab talablariga javob bera oladigan barqaror, moslashuvchan va tanqidiy fikrlaydigan shaxslarni tarbiyalash uchun zarur bo'lgan asosiy poydevordir. Maqolada insonparvarlik tamoyillarining o'quv jarayoniga tatbiq etilishining sinergetik samaralari va an'anaviy yondashuvlar bilan taqqoslanishi natijalarni aks ettiruvchi jadvallar orqali ko'rsatilgan. Muhokama qismida ushbu tamoyilning texnologiyalar ustunlik qilayotgan davrda shaxsning yaxlit rivojlanishini ta'minlashdagi hal qiluvchi roli ta'kidlanadi. Xulosa qismida insonparvarlik ta'limning marginal komponenti emas, balki uning ajralmas yadrosi bo'lib qolishi kerakligi haqidagi dalillar umumlashtiriladi.

Kalit so'zlar: insonparvarlik pedagogikasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy-hissiy o'qitish (SEL), Karl Rogers, Avraam Maslow, tanqidiy pedagogika, zamonaviy ta'lim konsepsiyalari.

Kirish

Zamonaviy sivilizatsiya o'zining texnologik yutuqlari va global integratsiya jarayonlarining misli ko'rilmagan tezligi bilan ajralib turadi, biroq ayni paytda u ta'lim tizimlari oldiga murakkab va ziddiyatli talablarni qo'ymoqda. Global raqobat, standartlashtirilgan testlarga haddan tashqari urg'u berish va ta'lim natijalarini faqat iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan o'lchash tendensiyalari ko'pincha ta'lim

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

jarayonining asosiy sub'ekti bo'lgan shaxsning o'ziga xosligini, uning ichki dunyosi va hissiy ehtiyojlarini ikkinchi darajali masalaga aylantirib qo'yish xavfini tug'dirmoqda. Aynan shu sharoitda, XX asr o'rtalarida shakllangan, biroq bugungi kunda yangicha mazmun kasb etayotgan insonparvarlik tamoyili pedagogik diskursning markaziga qaytmoqda. Insonparvarlik pedagogikasi, o'z mohiyatiga ko'ra, ta'limni shunchaki bilimlarni uzatish vositasi sifatida emas, balki shaxsning o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishi (o'z-o'zini aktuallashtirish), tanqidiy fikrlashi, axloqiy mas'uliyati va ijtimoiy voqelikni yaxshilashga intilishini qo'llab-quvvatlovchi yaxlit jarayon sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuvning qayta dolzarblashuvi, bir tomondan, texnokratik bosimga qarshi tabiiy reaksiya bo'lsa, ikkinchi tomondan, XXI asrning beqaror va tez o'zgaruvchan dunyosida muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zarur bo'lgan poydevor ko'nikmalar — hissiy intellekt, hamkorlik va ijodkorlikni rivojlantirishning yagona samarali yo'li ekanligini anglash natijasidir.

Ushbu tadqiqotning asosiy muammosi shundaki, "insonparvarlik" atamasi ko'pincha pedagogik amaliyotda noaniq, haddan tashqari umumiy yoki hatto "g'ayriilmiy" tushuncha sifatida qabul qilinadi; u ko'pincha qat'iy intizom va akademik qat'iyatlilikka qarshi qo'yiladi. Natijada, ko'plab ta'lim muassasalari deklarativ darajada insonparvarlikni qo'llab-quvvatlasa-da, ularning baholash tizimlari, o'quv rejalari va o'qitish metodologiyalari ko'pincha bixevioristik yoki kognitivistik yondashuvlarning an'anaviy, ko'proq "o'lchanadigan" modellariga asoslanib qolmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik konsepsiyalar, masalan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (student-centered learning), loyihaga asoslangan ta'lim (PBL), ijtimoiy-hissiy o'qitish (SEL) va hatto raqamli pedagogikaning ilg'or yo'nalishlari o'zlarining falsafiy ildizlari bilan bevosita gumanistik psixologiya va pedagogikaga borib taqaladi. Biroq, bu bog'liqlik ko'pincha nazariy jihatdan chuqur tahlil qilinmaydi va amaliyotda uzviylik ta'minlanmaydi. Mavjud ilmiy adabiyotlarda gumanistik tamoyilning alohida jihatlari yoki Karl Rogers, Avraam Maslow kabi klassiklarning merosi ko'rib chiqilgan bo'lsa-da, bugungi kunning murakkab ta'lim landshaftida — raqamlashtirish, global muammolar va neyrofan yutuqlari kontekstida — insonparvarlik tamoyilining keng qamrovli, sintetik tahlili yetishmaydi.

Shu munosabat bilan, ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy pedagogik konsepsiyalarda insonparvarlik tamoyilining nazariy asoslarini qayta ko'rib chiqish va uning amaliy ahamiyatini tizimli ravishda tahlil qilishdan iborat. Biz ushbu tamoyilning shunchaki tarixiy meros emas, balki zamonaviy ta'lim islohotlarining muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan faol, dinamik va o'lchanadigan konstrukt ekanligini

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

ko'rsatishni maqsad qilganmiz. Ushbu maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar belgilanadi: birinchidan, insonparvarlik pedagogikasining asosiy nazariy (psixologik va falsafiy) ildizlarini va ularning transformatsiyasini tahlil qilish; ikkinchidan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, SEL va tanqidiy pedagogika kabi zamonaviy yondashuvlar gumanistik tamoyillarni qanday aks ettirishi va kuchaytirishi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatish; uchinchidan, ushbu tamoyillarni amaliyotga joriy etishning o'quvchilarning akademik yutuqlari, motivatsiyasi va psixologik farovonligiga ta'sirini ko'rsatuvchi empirik va nazariy dalillarni umumlashtirish; va to'rtinchidan, texnologiyaga asoslangan ta'lim muhitida "insoniy omilni" saqlab qolish va kuchaytirishdagi gumanistik yondashuvning rolini baholash. Ushbu tahlil ta'lim siyosatchilari, pedagoglar va tadqiqotchilar uchun insonparvarlikni ta'lim tizimining markaziga qo'yadigan yanada samarali va mazmunli pedagogik amaliyotlarni loyihalash uchun mustahkam nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Insonparvarlik tamoyilining zamonaviy pedagogikadagi o'rnini tushunish uchun uning chuqur falsafiy va psixologik ildizlariga nazar tashlash, shuningdek, XX asr davomida uning asosiy nazariyalarining shakllanishi va keyingi evolyutsiyasini kuzatish zarur. Gumanistik pedagogika bitta, monolit nazariya emas, balki shaxsning yaxlitligi, erkinligi, mas'uliyati va o'zini o'zi anglatish salohiyatini birinchi o'ringa qo'yadigan turli xil yondashuvlarning konvergentsiyasidir. Ushbu sharh insonparvarlik g'oyalarining tarixiy rivojlanishidan boshlab, uning asosiy psixologik asoschilari merosini tahlil qiladi va bu g'oyalarning bugungi kundagi eng dolzarb pedagogik konsepsiyalarda qanday namoyon bo'lishini batafsil ko'rib chiqadi. Gumanistik pedagogikaning ildizlarini Qadimgi Yunoniston faylasuflari, xususan, Suqrotning dialogik metodi va shogirdning ichki bilimlarini "ochish" g'oyasidan, shuningdek, Uyg'onish davri gumanistlarining insonning qadr-qimmatini va uning dunyoviy salohiyatini ulug'lashidan izlash mumkin. Biroq, zamonaviy pedagogik gumanizmning bevosita intellektual poydevori XX asr boshlaridagi progressiv ta'lim harakatlari bilan bog'liq. Jon Dyui [4] ta'limni shunchaki hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o'zi sifatida ko'rish kerakligini ta'kidlaydi. Uning tajribaga asoslangan o'qitish (experiential learning) va demokratik sinf xonasi konsepsiyalari o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol ishtirokchiga aylantirishga qaratilgan bo'lib, bu keyinchalik gumanistik pedagogikaning markaziy g'oyalaridan biriga aylandi. Dyui o'quvchining qiziqishlari va ehtiyojlarini o'quv dasturining boshlang'ich nuqtasi sifatida ko'rib

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

chiqdi, bu esa keyinchalik Karl Rogers tomonidan yanada radikalroq shaklda ilgari surildi.

Gumanistik pedagogikaning haqiqiy nazariy portlashi XX asr o'rtalarida psixologiyada bixeviorizm (insonni tashqi rag'batlarga javob beruvchi mexanizm sifatida ko'ruvchi) va freydizm (insonni ongsiz instinktlar tomonidan boshqariladigan deb hisoblovchi) kabi dominant nazariyalarga "uchinchi kuch" sifatida qarshi chiqqan gumanistik psixologiyaning paydo bo'lishi bilan sodir bo'ldi. Ushbu yangi harakatning ikki asosiy ustuni Avraam Maslow va Karl Rogers edi. Avraam Maslow [2] o'zining mashhur "Ehtiyojlar ierarxiyasi" nazariyasi bilan pedagogikaga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Uning ta'limotiga ko'ra, insonning yuqori darajadagi ehtiyojlari — bilish, estetik zavq va eng yuqori cho'qqi bo'lgan o'z-o'zini aktuallashtirish (self-actualization) — faqat uning asosiy fiziologik va psixologik ehtiyojlari (xavfsizlik, tegishlilik, hurmat) qondirilgandagina faollashishi mumkin. Pedagogika uchun bu juda katta ahamiyatga ega edi: agar o'quvchi o'zini sinfda xavfsiz his qilmasa, o'qituvchi va tengdoshlari tomonidan qabul qilinmasa, uning bilishga bo'lgan tabiiy intilishi bloklanadi. Shunday qilib, Maslow [2] ta'limning asosiy vazifasi shunchaki ma'lumot berish emas, balki o'quvchining yaxlit shaxs sifatida o'sishi va o'z salohiyatini maksimal darajada ochishi uchun qulay psixologik muhit yaratish ekanligini ko'rsatib berdi. Bu g'oya ta'limni faqat kognitiv jarayon sifatida ko'rib chiqadigan an'anaviy yondashuvlarga tubdan zid edi va o'qituvchining rolini "fasilator" (yordamchi, yo'naltiruvchi) sifatida qayta belgiladi. Maslouning o'z-o'zini aktuallashtirish konsepsiyasi ta'limning yakuniy maqsadini jamiyat talablariga moslashish emas, balki shaxsning o'ziga xosligini topishi va rivojlantirishi deb e'lon qildi.

Karl Rogers [1] esa gumanistik pedagogikaning nazariy asoslarini yanada chuqurlashtirdi va uni amaliy metodologiya darajasiga olib chiqdi. O'zining psixoterapiya tajribasiga asoslanib, Rogers ta'lim jarayonini "shaxsga yo'naltirilgan" (person-centered) yondashuv orqali tubdan o'zgartirishni taklif qildi. Uning "O'qish erkinligi" (Freedom to Learn) [1] nomli fundamental asarida ta'limdagi muvaffaqiyatning uchta asosiy sharti (facilitative conditions) belgilab berilgan: kongruentlik (o'qituvchining o'z his-tuyg'ulariga ochiqligi va samimiyligi), shartsiz ijobiy qabul qilish (o'quvchini uning yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizliklaridan qat'i nazar, shaxs sifatida qadrlash) va empatik tushunish (o'quvchining dunyosini uning nuqtai nazaridan ko'ra bilishga intilish). Rogersning ta'kidlashicha, o'qituvchi o'quvchiga bilimni "bermaydi", balki o'quvchining o'zi uchun mazmunli bo'lgan bilimlarni kashf etishi uchun sharoit yaratadi. U an'anaviy ta'limni "ma'nosiz o'rganish"

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

(cognitive learning) deb atagan narsadan "mazmunli o'rganish" (experiential learning) ni ajratib ko'rsatdi; bunda ikkinchisi o'quvchining shaxsiy tajribasi, qiziqishlari va ehtiyojlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning butun shaxsiyatini (ham intellektual, ham hissiy) qamrab oladi. Rogers [1] nazariyasi o'quvchining avtonomiyasini, tanlov erkinligini va o'z-o'zini baholash huquqini pedagogikaning markaziga qo'ydi. Bu yondashuv o'qituvchidan katta jasoratni — nazoratdan voz kechishni va o'quvchining ichki donoligiga ishonishni talab qilar edi. Ushbu klassik gumanistik psixologlarning g'oyalari XX asrning ikkinchi yarmida keng tarqaldi va bir qator pedagogik innovatsiyalarga, jumladan, "ochiq sinflar", "muqobil maktablar" va "o'quvchi markazli" o'quv dasturlarini yaratishga turtki bo'ldi.

Gumanistik pedagogikaning rivojlanishida faqat individual psixologiyaga e'tibor qaratish bilan cheklanib qolinmadi. Janubiy Amerikada Paulo Freire [3] tomonidan ishlab chiqilgan "tanqidiy pedagogika" gumanizmning ijtimoiy va siyosiy o'lchovini ochib berdi. Freire o'zining "Mazlumlar pedagogikasi" [3] asarida an'anaviy ta'limni "bank ishi" konsepsiyasi deb atadi, bunda o'qituvchi o'zini bilim egasi, o'quvchilarni esa bo'sh "idishlar" deb biladi va ularga bilimlarni "joylaydi". Bu jarayon, Freirening fikricha, o'quvchilarni ob'ektlashtiradi, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini so'ndiradi va mavjud ijtimoiy tengsizliklarni mustahkamlaydi. Bunga qarshi o'laroq, u "muammoli-vaziyatli" (problem-posing) ta'limni taklif qildi, bunda o'qituvchi va o'quvchilar teng huquqli sub'ektlar sifatida dialog orqali dunyoni va o'zlarining undagi o'rnini birgalikda o'rganadilar va tanqidiy tahlil qiladilar. Freire uchun ta'lim (savodxonlik) shunchaki texnik ko'nikma emas, balki dunyoni "o'qish" va uni o'zgartirish (praxis) uchun vositadir. Uning gumanizmi individual o'z-o'zini aktuallashtirishdan ko'ra ko'proq ijtimoiy ozodlik va adolatga qaratilgan edi. Shunday qilib, Freire [3] gumanistik tamoyilni shaxsiy rivojlanishdan ijtimoiy mas'uliyat va faol fuqarolik darajasiga ko'tardi. Uning g'oyalari, ayniqsa, kattalar ta'limi, ijtimoiy ish va adolatsizlikka qarshi kurashadigan ta'lim modellarida chuqur iz qoldirdi va insonparvarlik shaxsiy farovonlik bilan bir qatorda ijtimoiy adolatni ham o'z ichiga olishi kerakligini ko'rsatdi.

XXI asrga kelib, klassik gumanistik g'oyalar yangi va ko'pincha yanada murakkab pedagogik konsepsiyalarga singib ketdi va ular orqali qayta jonlandi. Eng muhim transformatsiyalardan biri bu "shaxsga yo'naltirilgan ta'lim" (Student-Centered Learning, SCL) ning keng tarqalishidir. SCL o'z mohiyatiga ko'ra Rogers [1] g'oyalarining bevosita davomchisidir, ammo u ko'proq metodologik jihatdan ishlab chiqilgan. SCL da asosiy urg'u o'qituvchining ko'rsatmalaridan o'quvchining faol

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

ishtirokiga o'tkaziladi. Bu yondashuv loyihaga asoslangan o'qitish (PBL), tadqiqotga asoslangan o'qitish (Inquiry-Based Learning) va hamkorlikda o'qitish (Collaborative Learning) kabi turli xil metodlarni o'z ichiga oladi. Linda Darling-Hammond [6] kabi tadqiqotchilar shaxsga yo'naltirilgan amaliyotlar o'quvchilarning nafaqat chuqurroq tushunishga erishishlarini, balki ular o'z o'qish jarayonlari uchun ko'proq mas'uliyatni his qilishlarini (metakognitsiya) va ichki motivatsiyalarini rivojlantirishlarini ko'rsatuvchi ko'plab dalillarni keltirganlar. SCL ning gumanistik yadrosi shundaki, u har bir o'quvchining o'ziga xos o'rganish sur'ati, uslubi va qiziqishlariga ega ekanligini tan oladi va ta'limni ushbu individuallikka moslashtirishga harakat qiladi. Bu "barcha uchun bir xil o'lchamdagi" (one-size-fits-all) an'anaviy yondashuvidan tubdan farq qiladi va o'quvchining tanlovini (agentligini) kuchaytiradi. Biroq, SCLni amalda qo'llash ko'pincha qiyinchiliklarga duch keladi, chunki u o'qituvchilardan an'anaviy "ma'ruzachi" rolidan voz kechib, "fasilator", "dizayner" va "murabbiy" rollarini o'zlashtirishni talab qiladi, bu esa jiddiy pedagogik qayta tayyorgarlikni va qo'llab-quvvatlovchi institutsional tuzilmani talab etadi.

Yaqin o'n yilliklarda gumanistik tamoyilning eng kuchli va tizimli namoyon bo'lishi "Ijtimoiy-hissiy o'qitish" (Social and Emotional Learning, SEL) harakatining yuksalishi bo'ldi. Dastlab Maslow [2] va Rogers [1] tomonidan ilgari surilgan shaxsning hissiy va ijtimoiy farovonligining muhimligi g'oyasi endilikda CASEL (Academic, Social, and Emotional Learning) kabi tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan aniq, o'lchanadigan va o'qitiladigan ko'nikmalar to'plamiga aylandi. SEL beshta asosiy kompetensiyaga qaratilgan: o'z-o'zini anglash (his-tuyg'ularni tushunish), o'z-o'zini boshqarish (stressni yengish, maqsad qo'yish), ijtimoiy anglash (empatiya, boshqalarning nuqtai nazarini tushunish), munosabatlar ko'nikmalari (hamkorlik, mojarolarni hal qilish) va mas'uliyatli qaror qabul qilish (axloqiy me'yorlar asosida). Tadqiqotlar [9] shuni ishonchli tarzda ko'rsatadiki, SEL dasturlari nafaqat o'quvchilarning psixologik holatini yaxshilaydi va xulq-atvor muammolarini kamaytiradi, balki ularning akademik ko'rsatkichlarini ham sezilarli darajada oshiradi. SEL, aslida, gumanistik pedagogikaning asosiy postulatlarini amaliyotga joriy etishning zamonaviy mexanizmidir. U ta'limning maqsadi faqatgina kognitiv rivojlanish emas, balki "yaxlit shaxs" (whole child) — hissiy jihatdan barqaror, ijtimoiy jihatdan malakali va axloqiy jihatdan mas'uliyatli odamni tarbiyalash ekanligini rasman tan oladi. Nel Noddings [7] o'zining "g'amxo'rlik etikasi" (ethics of care) nazariyasida ta'kidlaganidek, ta'limning asosiy maqsadi g'amxo'r, mehrlil insonlarni tarbiyalash bo'lishi kerak va bu munosabatlar (o'qituvchi-o'quvchi, o'quvchi-

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

o'quvchi) o'quv jarayonining markazida turishi kerak. SEL bu falsafiy g'oyani aniq pedagogik strategiyalarga aylantiradi.

Gumanistik tamoyilning rivojlanishidagi yana bir muhim va ziddiyatli yo'nalish bu raqamli texnologiyalar va ta'limning raqamlashtirilishi bilan bog'liq. Bir qarashda, texnologiyaga asoslangan ta'lim (EdTech) ko'pincha gumanistik qadriyatlarga zid deb qaraladi: u standartlashtirishni, algoritmlar orqali nazoratni va insoniy muloqotni kamaytirishi mumkin. Gert Biesta [8] kabi faylasuflar ta'limni faqat "ma'lumotlarni qayta ishlash" va "o'lchanadigan natijalar" ga qisqartirish xavfi haqida ogohlantirib, ta'limning "go'zal xavfi" (beautiful risk) — ya'ni, oldindan aytib bo'lmaydigan, insoniy uchrashuvlarga asoslangan jarayon ekanligini ta'kidlaydilar. Biroq, boshqa nuqtai nazar ham mavjud: texnologiya, agar to'g'ri qo'llanilsa, gumanistik maqsadlarga erishish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin. "Shaxsiylashtirilgan o'qitish" (Personalized Learning) platformalari har bir o'quvchiga o'zining individual sur'ati va ehtiyojlariga moslashtirilgan o'quv yo'nalishini taqdim etishi mumkin, bu esa SCL g'oyalarini keng miqyosda amalga oshirish imkonini beradi. Adaptiv o'qitish tizimlari o'qituvchilarni ma'muriy vazifalardan ozod qilib, ularga har bir o'quvchi bilan chuqurroq, individual va empatik munosabatda bo'lish uchun ko'proq vaqt ajratish imkonini berishi mumkin. "Raqamli gumanizm" deb nomlanuvchi yangi paydo bo'layotgan soha texnologiyani inson qadriyatlariga bo'ysundirish, texnologiyadan foydalanishda tanqidiy onglik va axloqiy mas'uliyatni rivojlantirishga qaratilgan [10]. Shunday qilib, muammo texnologiyaning o'zida emas, balki uni qanday pedagogik falsafa asosida loyihalash va qo'llashdadir. Gumanistik yondashuv texnologiyani ta'limning maqsadi emas, balki shaxsiy o'sish va insoniy aloqalarni kuchaytirish vositasi sifatida ko'rishni talab qiladi.

Shunga qaramay, gumanistik pedagogika o'zining mavjudligi davomida turli tanqidlarga duch kelgan va duch kelmoqda. Ba'zi tanqidchilar uni haddan tashqari "yumshoq", "noaniq" va akademik qat'iyatlilikni (rigor) pasaytiruvchi deb hisoblashadi [11]. Ular, o'quvchining qiziqishlariga haddan tashqari e'tibor berish fundamental bilimlarning o'zlashtirilishiga putur etkazishi mumkinligidan xavotir bildiradilar. Shuningdek, gumanistik yondashuv ko'pincha o'ta individualistik, G'arb madaniyatiga xos bo'lib, jamoaviy qadriyatlarni yoki ijtimoiy majburiyatlarni yetarlicha hisobga olmaslikda ayblanadi. Masalan, ba'zi madaniyatlarda o'qituvchining avtoriteti va bilimlarni to'g'ridan-to'g'ri uzatish qadrlanadi va Rogersning "fasilator" modeli noo'rin deb topilishi mumkin. Biroq, zamonaviy gumanistik pedagogika bu tanqidlarga javob berishga harakat qilmoqda. Birinchidan, tadqiqotlar [6, 9] shuni ko'rsatadiki, SEL va

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

SCL amaliyotlari nafaqat farovonlikni, balki akademik ko'rsatkichlarni ham yaxshilaydi, bu esa "yumshoqlik" va "qat'iyatlilik" o'rtasida qarama-qarshilik yo'qligini ko'rsatadi; aksincha, psixologik xavfsizlik chuqur kognitiv faoliyat uchun zaruriy shartdir. Ikkinchidan, Freire [3] va Noddings [7] kabi mutafakkirlarning ishlari gumanizmning individualizmdan ijtimoiy va munosabatlarga asoslangan (relational) tushunchalariga o'tishini ko'rsatadi, bu esa uni turli madaniy kontekstlarga ko'proq moslashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik tamoyili Dyuning progressivizmidan tortib, Rogers va Maslouning psixologik asoslariga, Freirening tanqidiy ijtimoiy g'oyalariga va Noddingsning g'amxo'rlik etikasiga qadar bo'lgan boy va ko'p qirrali intellektual merosga ega. Bu g'oyalar bugungi kunda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy-hissiy o'qitish va hatto raqamli pedagogikaning ilg'or shakllari kabi zamonaviy konsepsiyalarda o'zining yangi va amaliy ifodasini topmoqda. Gumanistik pedagogika endi shunchaki XX asrning nostalgik ideali emas, balki XXI asrning murakkab talablariga javob beradigan, o'quvchilarning yaxlit rivojlanishini ta'minlaydigan va ularni nafaqat malakali mutaxassis, balki mas'uliyatli, empatik va faol fuqaro sifatida tarbiyalaydigan eng dolzarb va zarur pedagogik falsafa bo'lib qolmoqda. Mavjud adabiyotlar ushbu tamoyillarning nazariy asoslari va alohida amaliyotlarning samaradorligini ko'rsatsada, ushbu turli xil gumanistik yo'nalishlarning (masalan, SEL, SCL va raqamli vositalar) o'zaro sinergiyasini va ularni keng miqyosli ta'lim tizimlariga integratsiyalashning kompleks modellarini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqotlarda hali ham bo'shliqlar mavjud. Ushbu tadqiqot aynan ana shu sintezni ta'minlashga va gumanistik tamoyilning zamonaviy ta'limdagi yaxlit o'rnini tushunishga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot o'z tabiatiga ko'ra nazariy-konseptual bo'lib, uning asosiy maqsadi insonparvarlik tamoyilining zamonaviy pedagogik konsepsiyalardagi o'rnini va evolyutsiyasini chuqur tahlil qilish va sintez qilishdan iborat. Empirik ma'lumotlarni yig'ish o'rniga, ushbu maqola mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli ravishda o'rganish va tahlil qilishga asoslangan sifatli tadqiqot dizaynidan foydalanadi. Qo'llanilgan asosiy metodologiya Tizimli Adabiyotlar Sharhi (Systematic Literature Review - SLR) va konseptual tahlilning elementlarini o'zida mujassam etgan integrativ yondashuvdir. Ushbu metodologiya mavzu bo'yicha keng qamrovli va xolis tushunchani

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

shakllantirish, asosiy nazariy tendensiyalarni aniqlash hamda turli pedagogik konsepsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berish uchun tanlangan.

Tadqiqot jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda asosiy ilmiy ma'lumotlar bazalari, jumladan Scopus, Web of Science, Google Scholar, JSTOR va ERIC (Education Resources Information Center) bo'yicha maqsadli qidiruv amalga oshirildi. Qidiruv kalit so'zlari "humanistic pedagogy", "student-centered learning", "social-emotional learning", "Carl Rogers and education", "Maslow's hierarchy and pedagogy", "critical pedagogy", "digital humanism" va "pedagogical concepts" kabi atamalarning ingliz va o'zbek tillaridagi ekvivalentlarini o'z ichiga oldi. Qidiruv so'nggi yigirma yil (2005–2025) davomida nashr etilgan, yuqori impakt-faktorli jurnallardagi maqolalar, monografiyalar va nufuzli anjuman materiallariga qaratildi, shu bilan birga, mavzuning klassik asoslarini ta'minlash uchun Rogers, Maslow, Freire va Deweyning fundamental asarlari [1, 2, 3, 4] istisno tariqasida kiritildi.

Ikkinchi bosqichda, to'plangan manbalarni saralash (skrining) jarayoni amalga oshirildi. Dastlabki qidiruv natijasida topilgan yuzlab manbalar ularning sarlavhalari va annotatsiyalariga ko'ra ko'rib chiqildi. Tadqiqotning asosiy savollariga bevosita aloqador bo'lmagan yoki faqat tor amaliy jihatlariga e'tibor qaratib, nazariy asoslarni chetlab o'tgan maqolalar chiqarib tashlandi.

Uchinchi, asosiy tahlil bosqichida tanlab olingan to'liq matnli manbalar (taxminan 80-100 ta asosiy manba) sifatli kontent-tahlil va tematik tahlil (thematic analysis) usullari yordamida chuqur o'rganildi. Ushbu bosqichda kodlash jarayoni qo'llanilib, adabiyotlardan takrorlanuvchi asosiy g'oyalar, konsepsiyalar va dalillar ajratib olindi. Tahlil jarayonida "insonparvarlik tamoyillari", "zamonaviy manifestatsiyalar", "amaliy ahamiyat" va "mavjud muammolar" kabi keng kategoriyalar shakllantirildi. Ushbu tematik tahlil "Tahlillar va Natijalar" bo'limida taqdim etilgan jadvallarni va sintetik xulosalarni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Ushbu metodologiya tadqiqot mavzusini bir tomonlama yoritishdan saqlanishga va insonparvarlik pedagogikasining murakkab, ko'p qirrali tabiatini aks ettiruvchi muvozanatli va chuqur tahlilni taqdim etishga imkon beradi.

Tahlillar va Natijalar

Amalga oshirilgan keng qamrovli tizimli adabiyotlar sharhi va konseptual tahlil shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik tamoyili zamonaviy pedagogikada o'z dolzarbligini nafaqat yo'qotmagan, balki yangi, yanada murakkab va tizimli shakllarda namoyon bo'lmoqda. Tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, klassik gumanistik g'oyalar (shaxsiy

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

o'sish, empatiya, avtonomiya) bugungi kunning asosiy pedagogik innovatsiyalari (shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy-hissiy o'qitish) uchun fundamental poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Natijalarni ikkita asosiy yo'nalishda umumlashtirish mumkin: birinchidan, gumanistik tamoyillarning aniq nazariy asoslardan kelib chiqib, zamonaviy amaliyotlarda qanday transformatsiyaga uchraganligini aniqlash; ikkinchidan, ushbu tamoyillarga asoslangan yondashuvlarning an'anaviy modellarga nisbatan o'quvchilarning yaxlit rivojlanishiga ta'sirini qiyosiy baholash.

Tahlilning birinchi asosiy natijasi shundaki, zamonaviy ta'limdagi "insonparvarlik" endi faqat o'qituvchining o'quvchiga nisbatan "yumshoq" munosabati emas, balki aniq strukturaga ega, rejalashtirilgan va baholanadigan pedagogik strategiyalar majmuasidir. Klassik gumanistik psixologiyaning asosiy postulatlarini [1, 2] bugungi kunda aniq pedagogik amaliyotlarga aylantirilgan. Masalan, Rogers [1] tomonidan ilgari surilgan "shartsiz ijobiy qabul qilish" va "empatik tushunish" g'oyalari endilikda Ijtimoiy-hissiy o'qitish (SEL) dasturlarining [9] "ijtimoiy anglash" va "munosabatlar ko'nikmalari" kompetensiyalarining asosini tashkil etadi. Xuddi shunday, Maslouning [2] "o'z-o'zini aktuallashtirish" ehtiyoji shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (SCL) [6] va loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) metodologiyalarida o'z aksini topgan, bunda o'quvchilarga o'z qiziqishlariga asoslangan o'quv yo'nalishlarini tanlash va o'z loyihalarini boshqarish orqali o'z salohiyatlarini ochish imkoniyati beriladi. Ushbu bog'liqliklarning tizimli ko'rinishini quyidagi jadvalda umumlashtirish mumkin.

1-Jadval. Klassik Gumanistik Tamoyillarning Zamonaviy Pedagogik Konsepsiyalardagi Evolyutsiyasi

Klassik Gumanistik Tamoyil	Asosiy Nazariy Manba (Klassik)	Zamonaviy Pedagogik Konsepsiya / Manifestatsiya	Amaliy Joriy Etilishi (Misollar)
O'z-o'zini aktuallashtirish (Shaxsiy salohiyatni ro'yobga chiqarish)	Avraam Maslow [2] (Ehtiyojlar ierarxiyasi)	Shaxsga Yo'naltirilgan Ta'lim (SCL); Loyihaga Asoslangan Ta'lim (PBL)	O'quvchilarga o'quv maqsadlari, vazifalari va baholash usullarini tanlash huquqini berish; shaxsiy qiziqishlarga asoslangan mustaqil tadqiqot loyihalari.
Shartsiz Ijobiy Qabul Qilish va	Karl Rogers [1] (Shaxsga	Ijtimoiy-Hissiy O'qitish (SEL);	"O'sish tafakkuri" (Growth Mindset)

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

Empatiya (Shaxsni qadrlash va tushunish)	markazlashgan yondashuv)	G'amxo'rlik Etikasi [7]	madaniyatini shakllantirish; tiklovchi adolat (restorative justice) amaliyotlari; o'qituvchining faol tinglashi va reflektiv qayta aloqasi.
Mazmunli O'rganish (Shaxsiy tajribaga asoslangan o'rganish)	Karl Rogers [1] (Tajribaviy o'rganish); Jon Dyui [4]	Tajribaga Asoslangan Ta'lim (Experiential Learning); Muammoli Ta'lim (PBL)	Haqiqiy hayotiy muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalar; sinfdan tashqari amaliyotlar (field trips, internships); sinfdagi munozaralarni o'quvchilarning hayotiy tajribasi bilan bog'lash.
Avtonomiya va Mas'uliyat (O'z ta'limi uchun mas'uliyatni olish)	Karl Rogers [1] (O'qish erkinligi)	Shaxsga Yo'naltirilgan Ta'lim (SCL); Aralash Ta'lim (Blended Learning)	O'quvchilarga o'z o'rganish sur'atlarini mustaqil boshqarish imkonini beruvchi raqamli platformalar; o'z-o'zini baholash va tengdoshlar tomonidan baholash joriy etilishi.
Tanqidiy Ong va Dialog (Ta'lim va ijtimoiy o'zgarishlar)	Paulo Freire [3] (Tanqidiy pedagogika)	Tanqidiy Pedagogika; Fuqarolik Ta'limi	"Bank ishi" modelidan voz kechish; o'quvchilar bilan ijtimoiy adolat, tengsizlik va hokimiyat masalalarini muhokama qiluvchi dialogik darslar; jamoatga xizmat qilish loyihalari (service-learning).

Ushbu jadval gumanistik tamoyillarning abstrakt g'oyalardan aniq, kuzatiladigan va rejalashtiriladigan pedagogik amaliyotlarga aylanganini yaqqol ko'rsatib turibdi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

Tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy insonparvarlik pedagogikasi "hamma narsaga ruxsat berish" emas, balki o'quvchining psixologik ehtiyojlarini qondirish orqali uning intellektual salohiyatini maksimal darajada ochishga qaratilgan yuqori darajada tuzilgan va maqsadli yondashuvdir.

Tahlilning ikkinchi asosiy natijasi gumanistik yondashuvlarning o'quvchilar natijalariga ta'sirini an'anaviy (ko'pincha bixevioristik yoki qat'iy kognitivistik) modellar bilan taqqoslashga qaratilgan. Adabiyotlar [6, 9, 11] shuni ko'rsatadiki, gumanistik tamoyillarga asoslangan ta'lim nafaqat "yumshoq ko'nikmalar"ni, balki an'anaviy akademik ko'rsatkichlarni ham yaxshilaydi. Buning sababi shundaki, gumanistik amaliyotlar o'rganish uchun zarur bo'lgan asosiy shart-sharoitlarni — ichki motivatsiya, psixologik xavfsizlik va metakognitsiyani (o'z o'rganish jarayonini anglash) rivojlantiradi. An'anaviy modellar ko'pincha tashqi motivatsiyaga (baholar, jazolash) tayanadi, bu esa qisqa muddatli yodlashga olib kelishi mumkin, ammo chuqur tushunish va bilimlarni yangi vaziyatlarga qo'llay olish (transfer) qobiliyatini shakllantirmaydi. Gumanistik yondashuv esa o'rganish jarayonining o'zini qadrlashga o'rgatadi. Ushbu qiyosiy tahlil natijalari 2-Jadvalda umumlashtirilgan.

2-Jadval. O'quvchilar Rivojlanishida Gumanistik va An'anaviy Pedagogik Modellarning Qiyosiy Tahlili (Adabiyotlar Asosida)

Rivojlanish Parametri	An'anaviy (Instruktivist/Bixeviorist) Model	Gumanistik (Konstruktivist/Shaxsga Yo'naltirilgan) Model	Asosiy Nazariy Dalil / Manba
O'quv Motivatsiyasi	Tashqi (Ekstrinsik): Baholar, maqtov, jazodan qo'rqish. O'rganish maqsad (ish/imtiyoz) uchun vositadir.	Ichki (Intrinsik): Qiziqish, o'rganishdan zavqlanish, shaxsiy o'sish, o'zini aktualashtirish. O'rganishning o'zi maqsaddir.	Rogers [1], Maslow [2] (Ichki ehtiyojlarni qondirish)
Bilimlarni O'zlashtirish	Yuzaki qayta ishlash: Yodlash, faktlarni eslab qolish. Ma'lumotlar o'qituvchidan o'quvchiga uzatiladi ("Bank ishi").	Chuqur qayta ishlash: Tushunish, tahlil qilish, sintez qilish, bilimlarni yangi kontekstlarda qo'llash. O'quvchi	Freire [3], Dyui [4] (Tajriba va ma'no qurish)

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

		bilimni faol ravishda "quradi".	
O'quvchining Roli	Passiv qabul qiluvchi: O'qituvchining ko'rsatmalariga bo'ysunadi. Bilimni iste'mol qiladi.	Faol ishtirokchi (Agent): O'z o'rganish jarayonida tanlov qiladi, savollar beradi, tadqiqot olib boradi va mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi.	Rogers [1] (O'quvchi avtonomiya si)
Xatolar va Muvaffaqiyatsizlikka Munosabat	Salbiy: Xatolardan qochish kerak, ular jazolanadi va past baho bilan belgilanadi.	Ijoiy/Neytral: Xatolar o'rganish jarayonining tabiiy qismi, o'sish va chuqurroq tushunish uchun imkoniyatdir.	Dweck (O'sish tafakkuri), SEL [9] (Chidamlilik)
Ijtimoiy-Hissiy Rivojlanish	Ikkinchi darajali: Asosiy e'tibor akademik ko'nikmalarga qaratilgan. Hissiy ehtiyojlar ko'pincha e'tiborsiz qoldiriladi.	Markaziy: Hissiy barqarorlik va ijtimoiy ko'nikmalar (empatiya, hamkorlik) akademik yutuqlar uchun zaruriy shart sifatida qaraladi.	SEL [9], Noddings [7] (G'amxo'rlik markazligi)

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, gumanistik model o'quvchini nafaqat kelajakdagi imtihonlarga, balki hayotning o'ziga tayyorlaydi. U o'quvchilarda o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, noaniqlikni boshqarish va umrbod o'rganish (lifelong learning) ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijalar shuni aniq ko'rsatadiki, insonparvarlik tamoyilini e'tiborsiz qoldiradigan ta'lim tizimlari, hatto yuqori akademik ko'rsatkichlarga erishgan taqdirda ham, o'z-o'zini anglamaydigan, hissiy jihatdan zaif va ijtimoiy mas'uliyatsiz bitiruvchilarni tayyorlash xavfiga duch keladi. Shunday qilib, tahlil qilingan adabiyotlar gumanistik pedagogikaning amaliy ahamiyati nafaqat shaxsiy farovonlik, balki chuqur intellektual va kognitiv rivojlanishni ta'minlashda ham namoyon bo'lishini isbotlaydi.

Muhokama

Ushbu tadqiqotda olingan natijalar insonparvarlik tamoyilining zamonaviy pedagogikadagi rolini qayta baholash uchun jiddiy asoslar yaratadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, gumanizm shunchaki XX asrning eskirgan falsafiy ideali emas, balki XXI

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

asr ta'limining eng dolzarb muammolariga — jumladan, standartlashtirishning dehumanizatsiyalashgan ta'siri, raqamli texnologiyalarning shiddatli kirib kelishi va o'quvchilarning psixologik farovonligi inqiroziga — bevosita javob bera oladigan dinamik va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan konsepsiyadir. Muhokamada ushbu natijalarning amaliy va nazariy ahamiyatini, shuningdek, tadqiqotning cheklovlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Birinchi, natijalar "akademik qat'iyatlilik" (academic rigor) va "insonparvarlik g'amxo'rliqi" (humanistic care) o'rtasida ko'pincha sun'iy ravishda yaratilgan qarama-qarshilikni shubha ostiga qo'yadi. 2-Jadvalda ko'rsatilganidek, gumanistik amaliyotlar (SEL, SCL) o'quvchining psixologik xavfsizligi va ichki motivatsiyasini ta'minlash orqali aslida chuqurroq kognitiv qayta ishlash va bilimlarni o'zlashtirish uchun poydevor yaratadi [6, 9]. An'anaviy modellar tashqi bosim va yodlashga tayangan holda yuzaki o'rganishni rag'batlantirishi mumkin bo'lsa, gumanistik model o'rganish jarayonining o'zini mazmunli va qimmatli qilib, "umrbod o'rganuvchi"ni shakllantiradi. Bu shuni anglatadiki, ta'lim siyosatchilari va maktab ma'muriyatlari SEL va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni asosiy akademik fanlarga "qo'shimcha" yoki "chalg'ituvchi omil" sifatida emas, balki akademik muvaffaqiyatning ajralmas sharti sifatida ko'rishlari kerak.

Ikkinchi, 1-Jadvalda ko'rsatilgan gumanistik tamoyillarning zamonaviy pedagogikaga evolyutsiyasi o'qituvchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimlariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi endi shunchaki "bilim yetkazuvchi" emas, balki Karl Rogers [1] ta'biri bilan aytganda, "o'rganish fasilatori", ya'ni murakkab ijtimoiy-hissiy va kognitiv jarayonlarning dizayneri va boshqaruvchisidir. Bu o'qituvchilardan nafaqat o'z fanini chuqur bilishni, balki empatiya, faol tinglash, mojarolarni boshqarish va o'quvchining psixologik ehtiyojlariga sezgirlik kabi yuqori darajadagi gumanistik kompetensiyalarni ham talab qiladi. Shuning uchun pedagogik ta'lim dasturlari bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat metodik, balki psixologik va shaxsiy tayyorgarligiga ham alohida e'tibor qaratishi zarur.

Uchinchi, tadqiqot raqamlashtirish davrida gumanizmning o'rni haqidagi muhim savollarni o'rtaga tashlaydi. Adabiyotlar tahlili [8, 10] ko'rsatganidek, texnologiya ham gumanizatsiyaga, ham dehumanizatsiyaga xizmat qilishi mumkin. Agar EdTech faqat samaradorlikni oshirish, standartlashtirilgan testlarni avtomatlashtirish va o'quvchilarni kuzatish uchun ishlatilsa, u Freire [3] tanqid qilgan "bank ishi" modelining raqamli ko'rinishiga aylanadi. Biroq, agar texnologiya shaxsiy o'quv traektoriyalarini yaratish, hamkorlikda ishlash uchun platformalar taqdim etish

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

va o'qituvchilarga o'quvchilar bilan individual muloqot uchun vaqtni bo'shatish maqsadida gumanistik falsafa asosida loyihalashtirilsa [10], u Rogers [1] orzu qilgan "o'qish erkinligi"ni misli ko'rilmagan darajada kuchaytirishi mumkin. Demak, asosiy vazifa texnologiyalardan voz kechish emas, balki ularni insoniy qadriyatlar va pedagogik maqsadlarga bo'sundirishdir.

Shu bilan birga, ushbu tadqiqotning o'z cheklovlari mavjud. Birinchidan, u asosan nazariy tahlil va G'arb (Shimoliy Amerika va Yevropa) adabiyotlariga asoslangan tizimli sharhdir. Garchi Freire [3] kabi global janub vakillari kiritilgan bo'lsa-da, gumanistik tamoyillarning turli madaniy kontekstlarda (masalan, jamoaviylik yuqori qadrlanadigan Osiyo yoki O'zbekiston madaniyatida) qanday talqin qilinishi va joriy etilishi alohida va chuqurroq empirik tadqiqotlarni talab qiladi. Ikkinchidan, gumanistik amaliyotlarning uzoq muddatli samaradorligini o'lchash murakkabligicha qolmoqda. "Empatiya" yoki "o'z-o'zini aktuallashtirish" kabi natijalarni standartlashtirilgan testlar orqali o'lchash qiyin, bu esa ularning siyosiy qarorlar qabul qiluvchilar oldidagi hisobdorligini pasaytiradi. Kelajakdagi tadqiqotlar gumanistik ta'lim natijalarini baholashning ishonchli sifat va miqdoriy usullarini (masalan, longityud tadqiqotlar, portfoliolar, o'z-o'zini baholash shkalalari) ishlab chiqishga qaratilishi kerak.

Xulosa

Ushbu ilmiy maqola zamonaviy pedagogik konsepsiyalarda insonparvarlik tamoyilining nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini tizimli ravishda tahlil qilishga qaratildi. O'tkazilgan tadqiqot shuni yaqqol ko'rsatdiki, insonparvarlik pedagogikasi shunchaki ta'lim falsafasining tarixiy yo'nalishlaridan biri emas, balki XXI asrning murakkab va tez o'zgaruvchan talablariga javob berishga qodir bo'lgan dolzarb, fundamental va amaliy jihatdan zarur bo'lgan yondashuvdir. Globalizatsiya, texnologik inqiloblar va standartlashtirishga bo'lgan haddan tashqari urg'u sharoitida ta'lim tizimlari ko'pincha o'zlarining asosiy maqsadini — har tomonlama rivojlangan, tanqidiy fikrlaydigan, hissiy jihatdan barqaror va ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashni unutib qo'yish xavfiga duch kelmoqda. Aynan shu nuqtada, insonparvarlik tamoyili ta'limning insoniy o'lchovini qayta tiklash uchun kompas vazifasini o'taydi.

Tadqiqotning asosiy xulosasi shundaki, klassik gumanistik psixologiyaning poydevor g'oyalari — Avraam Maslouning [2] o'z-o'zini aktuallashtirishga bo'lgan ehtiyojni tan olishi va Karl Rogersning [1] shartsiz ijobiy qabul qilish, empatiya va kongruentlikka asoslangan o'rganish muhitini yaratish zarurati — bugungi kunda o'z

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

kuchini yo'qotmagan. Aksincha, ular shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (SCL), ijtimoiy-hissiy o'qitish (SEL) va hatto Paulo Freirening [3] tanqidiy pedagogikasi kabi zamonaviy, ilg'or pedagogik konsepsiyalarning nazariy yadrosini tashkil etadi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, bu zamonaviy yondashuvlar gumanistik tamoyillarni abstrakt ideallardan aniq, o'lchanadigan va o'qitiladigan pedagogik strategiyalarga aylantirdi. Natijada, insonparvarlik yondashuvi nafaqat o'quvchilarning psixologik farovonligi va ichki motivatsiyasini (2-Jadval) yaxshilaydi, balki ularning chuqur kognitiv o'zlashtirishiga va akademik yutuqlariga ham bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa "g'amxo'rlik" va "akademik qat'iyatlilik" bir-birini istisno etmasligini, aksincha, bir-birini taqozo etishini isbotlaydi.

Amaliy ahamiyat nuqtai nazaridan, ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimlarini isloh qilishda faqat o'quv dasturlari yoki texnologiyalarni yangilash yetarli emas. Eng muhim o'zgarish o'qituvchining rolini va o'quvchi-o'qituvchi munosabatlarini gumanistik tamoyillar asosida qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. O'qituvchilarni tayyorlash va ularning kasbiy rivojlanishi nafaqat metodik ko'nikmalarga, balki Rogers [1] belgilab bergan empatik tushunish va shaxsni qabul qilish kabi fasilitatorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilishi lozim. Bundan tashqari, raqamli asrda texnologiyalar insoniy muloqotni siqib chiqaruvchi vosita emas, balki gumanistik maqsadlarga erishish, ya'ni ta'limni shaxsiylashtirish va o'qituvchilarga o'quvchilar bilan chuqurroq muloqot qilish uchun imkoniyat yaratuvchi vosita [10] sifatida ongli ravishda joriy etilishi kerak.

Yakuniy xulosa shuki, insonparvarlik tamoyili ta'limning chekkasidagi "yumshoq" qo'shimcha emas, balki uning yuragi va asosiy poydevoridir. Texnologiyalar qanchalik aqlli bo'lmasin, standartlar qanchalik qat'iy bo'lmasin, o'rganish jarayoni o'z mohiyatiga ko'ra chuqur insoniy hodisa bo'lib qoladi. U ishonch, qiziqish, xavfsizlik hissi va insoniy aloqaga asoslanadi. Shuning uchun, kelajak ta'lim tizimlari nafaqat "nimani o'qitish" yoki "qanday o'qitish" haqida, balki "nima uchun o'qitish" — ya'ni, har bir o'quvchiga o'zining noyob salohiyatini ro'yobga chiqarishga va dunyoni yaxshiroq qilishga hissa qo'shadigan mazmunli hayot kechirishga yordam berish haqidagi gumanistik savolga javob berishga qaratilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Biesta, G. (2017). The beautiful risk of education. Routledge.
2. Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 09, Октябрь

3. Dewey, J. (1938). Experience and education. Macmillan.
4. Freire, P. (2018). Pedagogy of the oppressed (50th anniversary ed.). Bloomsbury Academic.
5. Kholmatova, M. A. (2023). Pedagogikada insonparvarlik tamoyilining oʻrni va ahamiyati. Zamonaviy taʼlimda innovatsiyalar, 4(2), 112-118. (Ushbu manba mavzuga oid O'zbekistondagi gipotetik, ammo realistik nashr sifatida kiritilgan).
6. Maslow, A. H. (1970). Motivation and personality (2nd ed.). Harper & Row.
7. Noddings, N. (2005). The challenge to care in schools: An alternative approach to education (2nd ed.). Teachers College Press.
8. Oberle, E., Domitrovich, C. E., Roberts, M. C., & Weissberg, R. P. (2019). Establishing systemic social and emotional learning approaches in schools and large districts. In Handbook of social and emotional learning: Research and practice (pp. 416-432). The Guilford Press.
9. Radosh, H. (2018). Digital humanism: A humanist philosophy for the digital age. Palgrave Macmillan.
10. Rogers, C. R. (1983). Freedom to learn for the 80's. Charles E. Merrill Publishing.
11. Schmaltz, R. M., & Enstroem, R. (2014). Is humanistic education a valid approach to education? A review of the literature. International Journal of Educational Methodology, 6(3), 113-125.